

“Felaket”: Türk Siyasetinde İklim ve Çevre Bazlı Afetlerin Tanımlamaları, 1948-2023

Melih Nadi TUTAN*

Geliş Tarihi (Received) 20.09.2023– Kabul Tarihi (Accepted): 18.10.2023
DOI : 10.26745/ahbvuidfd.1363507

Öz

Afetler yalnızca doğal veya teknolojik değil, ama aynı zamanda sosyal olaylardır. Bu çalışmada Türkiye’de 1948’den 2023’e kadar meydana gelen iklim ve çevre bazlı afetlerin siyasal alanda nasıl görüldüğü incelenmiş ve siyasetçilerin günlük siyaset içinde bu afetleri nasıl tanımladıkları ve inşa ettikleri araştırılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler için Afetlerin Yayılımı Araştırma Merkezi veri tabanı ile Cumhuriyet gazetesi arşivinden faydalanılarak, Türkiye’de yaşanan 29 afetin sonrasındaki siyasal açıklamalar nitel içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmada “afet” ve “olay” tanımları sonrasında, Türkçede bu iki tanımdan daha duygusal bir boyuta tekabül eden “felaket” kelimesinin Türkiye’de afetlerin tanımlanmasında en sık kullanılan kelime olduğu bulunmuştur. Bunun yanında, Türkiye’de iktidar konumunda bulunan kişi ve gruplar afetin nedenlerini ve olumsuz sonuçlarını “ötekine” yüklemeye çabalarken, muhalefet daha ziyade iktidarı suçlamaya eğilimlidir. Çalışmanın nihayetinde Türk siyasetinin afetin ortaya çıkardığı sorumluluklardan uzaklaşma, afetlerin olumsuz sonuçlarını meşrulaştırma ya da başkalarını suçlama motivasyonlarıyla afetleri tanımlama şeklinin iktidar-muhalefet ilişkilerindeki örtük ya da açık iktidar mücadelelerini açığa çıkardığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türk siyasal hayatı, iktidar-muhalefet ilişkileri, afet, iklim, çevre

“Calamity”: Climatological and Environmental Disasters’ Definitions in Turkish Politics, 1948-2023

Abstract

Disasters are not just natural or technological events but also social phenomena. This paper addresses the political aspects of climatological and environmental disasters that occurred in Türkiye from 1948 to 2023 and seeks to understand how politicians define and construct these disasters in the context of daily politics. Drawing upon The Centre for Research of Epidemiology of Disasters database and Cumhuriyet newspaper archives, it analyses political statements made after 29 different disasters in Türkiye using qualitative content analysis. The study finds that “calamity (*felaket*),” which is rather a sentimental word in the Turkish language, is the most frequently used definition of disasters in Türkiye, followed by “disaster (*afet*)” and “event (*olay*).” It is also argued that while governments in Türkiye endeavour to attribute the disasters’ causations and negative consequences to “the other,” opposition tends to blame the government most of the time. The paper concludes that the way Turkish politicians define a disaster as escaping from responsibilities, legitimising disasters’ negative impacts, or blaming each other reveals implicit and explicit power struggles between the government and the opposition.

Keywords: Turkish politics, government and opposition, disasters, climate, environment

* Arş. Gör. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, melihnaditutan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2801-3650

Giriş

Afetlerin Yayılımı Araştırma Merkezi (*The Centre for Research of Epidemiology of Disasters – CRED*)’nin afet veri tabanına göre Türkiye, 1900’den 2023’e değin, insan ve/veya doğa kaynaklı olan deprem, sel, yangın, heyelan, patlama, ulaşım kazası gibi, çeşitleri geniş bir yelpazeye yayılan toplam 387 afet deneyimlemiştir (EM-DAT – CRED, 2023). Veriler, ulusal basına yansıyan haberler aracılığıyla toplandığından, muhtemelen bu sayı daha fazladır ve kaydedilen afetlerin 351’i ölüm ya da ölümlerle sonuçlanmıştır. Bunların önemli bir kısmı kaçak mültecilerin yaşadığı denizyolu kazalarının da içinde yer aldığı ulaşım ile Türkiye’nin, kamuoyunda sıklıkla bir “deprem ülkesi” olarak anılmasından da anlaşılabilceği üzere yer sarsıntısı kategorilerine dahil afetlerdir. Ancak bunlar dışarıda bırakıldığında dahi Türkiye’nin, ölümlerle sonuçlanan çevre ve iklim kaynaklı toplam en az 81 afet yaşadığı görülür ve bu afetler 1948’den 2023’e kadar zaman kaplayan uzun erimli bir tarihe sahiptir.¹ Dolayısıyla Türkiye, sadece yer sarsıntılarında değil, ama buna ek olarak önemli anlamda sel, heyelan, fırtına ve ekstrem sıcaklıklardan da etkilenen bir ülkedir ve her ne kadar anılan çevre ve iklim bazlı afetler sadece “doğal” afetler gibi görünse de konu bu kadar yüzeysel değildir.

Bu aşamada, çalışma adına cevaplanması gereken iki soru ortaya çıkmaktadır: “Bir olayın afet olarak tanımlanması için gerek ve yeter şartlar nelerdir?” ve “Çevre ve iklim kaynaklı afetler hangi noktalarda birer doğal afetten daha farklı bağlamlar kazanır?”. Afet çalışmaları; sosyoloji, siyaset bilimi, kamu yönetimi, antropoloji gibi sosyal bilimlerin birden fazla alanı tarafından incelenen disiplinlerarası bir çalışma alanıdır ve bu nedenle, en az farklılaşan disiplinlerin sayısı kadar farklı afet tanımı bulunmaktadır. Bununla birlikte, çoğu tanımın son yıllarda ortaklaştığı birkaç nokta bulunabilir: afetlerin sosyal olaylar olması (*social events*), sosyal düzene yıkıcı etkiler getirmeleri (*social disruption*) ve sosyal bir değişime önyak olma potansiyelleri (*social change*) (Perry, 2005, s. 313). Ancak bu “sosyallik” unsuru da afetlerin tanımı için yeterli olmayabilir. Zira, ekonomik darlık gibi başka sosyal olaylar da sosyal bir yıkım meydana getirebilir; lakin, afetler söz konusu olduğunda bu sosyal yıkım, insan hayatına olumsuz etki edecek şekilde sosyal sistemi örseler (Boin, 2005, s.159). Fakat, bu defa da, örneğin, sistematik bir terörizmin afet olarak addedilip addedilemeyeceği sorusu ortaya çıkar. Çünkü, bu tarzda bir terörist faaliyet de insanların hayatını sürdürdüğü sosyal sistemi yıkabilecek bir sosyal olaydır. Bu nedenle Dombrowsky (2005, s. 87), iki değişkenli dörtlü bir kategori önermektedir. Buna göre; kasıtlı ve planlanmış riskler (*risk*), tehlikeler (*danger*),

¹ Bu noktada yine bahsedilen veri tabanının tüm afetler, özellikle de basın araçlarının yeteri kadar yaygın olmadığı yıllar için, eksiksiz olmadığını belirtmekte fayda vardır. Örneğin; bu verilerde 1929 yılında Trabzon’da ve 1931 yılında Zonguldak’ta yine ölümlere yol açan sel afetleri yer almamaktadır. Bahsedilen afetler için bkz. (Başkaya, 2015).

tehditler (*threat*) ve kırılganlıklar (*vulnerability*) gerçekleştiklerinde savaş ya da terörizm, kasıtsız ve plansız hazırlıksızlıklar (*failure to recognize and prepare*) ise gerçekleştiklerinde hata (*failure*), kaza (*accident*) veya afet (*disaster*) olarak ayrıştırılabilir. Fakat burada da kasıtlı olup bir afete dönüşebilen olayların hangi kategoriye konulacağı muğlaklaşmaktadır. Bu muğlaklığın bir nebze aşılabilmesinin anahtarı yine “sosyallik” kavramında bulunabilir.

Sosyal bilimlerde afet çalışmalarının öncülerinden olan Quarantelli (2005, s. 342-345); zarar (*hazard*) ile afet (*disaster*) arasındaki ayrıma dikkat çekerek, ilkinin çoğu zaman insandan bağımsız, ikincisinin ise insanı ilgilendiren anlamlarına vurgu yapar ve eğer sosyal bilimlerin açıklama ve insan yaşamını iyileştirme fonksiyonları varsa, afetlerin sosyal sistemlerle olan ilişkisiyle ilgilenmesi gerektiğini ifade eder. Diğer bir deyişle, doğa kaynaklı olsun ya da olmasın, bir zarar, ancak insan yaşamına olumsuz etki ettiği müddetçe afet olarak tanımlanabilir. Fakat Quarantelli de ortak bir tanım bulma çabasına katılarak, yukarıda bahsedilen muğlaklığı aşma konusunda yetersiz kalır. Tam da bu noktada Kroll-Smith ve Gunter (1998, s. 165-169), sosyoloji ve esasında tüm sosyal bilimlerdeki postpozitivist dönüşüme vurgu yaparak, belki de ortak bir tanım bulma çabasının anlamsız olduğunu, zira bir olayın afet olarak değerlendirilip değerlendirilmemesinin her bireyin ünik deneyimlerine bağlı olduğunu açıklar. Bir başka anlatımla, bir olayın afet olarak tanımlanması bir yorumsama (*interpretation*) sürecinin sonucudur.

Bu çalışmada da, yukarıda anılan perspektif gözetilerek, Quarantelli (2005, s. 375)’nin her ne kadar “türünün en iyisi” olduğunu belirtse de düzensiz olabileceğine dikkat çektiği CRED veri tabanı sadece afetlerin tarih, şiddet, ölü, yaralı ve etkilenen sayısı gibi betimleyici özelliklerine toplu olarak bakılabilmesi için kullanılacak ve bunun dışında çalışmada incelenecek olayların afet olarak anılıp anılmamasının bireyler nezdinde anlaşılabilirliği argümanına bağlı kalınacaktır. Nitekim yukarıda bahsedilen “sosyallik” unsuru da nihayetinde insan faktörüne vurgu yapar ve insan da önverili olarak “siyaseti” beraberinde getirir. Dolayısıyla bir olayın afet olarak tanımlanması da, çevre ve iklim kaynaklı afetlerin doğal afetler dışında farklı anlamlar ifade etmesi de “insanla” ilintilidir. Bu anlamda çalışmada incelenecek olayların çevresel afetler olarak ele alınmasının kriteri, siyasal aktörlerin açıklama yapacakları kadar dikkat çeken olaylar olmaları olacaktır. Buradan yola çıkarak bu çalışma, Türkiye’de yaşanan çevresel afetlerin siyasal aktörler tarafından nasıl “yorumsandığı” ve iktidar-muhalefet ilişkilerine nasıl etkiler getirdiği sorusunu sormaktadır.

Böyle bir sorunun belirlenmesinin temelde üç nedeni olduğu söylenebilir. Birincisi hem Türkçe hem de İngilizce literatürde Türk siyasetiyle afetler arasındaki ilişkilerin incelendiği

çalışmaların sayısı son derece sınırlıdır. Bu minvalde literatürdeki çalışmalar; afetlerin ya da tehlikelerin medya tarafından söylemsel olarak nasıl çerçevlendiğini inceleyen iletişim araştırmaları (Demir, 2023; Işık, 2020; H. Koç, 2013; S. Koç, 2006; Sağlam, 2022; Sunay ve Özer, 2021; Yılmaz, 2018), afetlerin yazılı, görsel basında ya da sosyal medyada nasıl yer verildiğini inceleyen medya çalışmaları (Kolukırık, Arslan ve Gökalp-Yılmaz, 2022; Kütükoğlu, 2021; Şahinsoy, 2017; Usta ve Yükseler, 2021), bireylerin afetler karşısında sosyal medyada nasıl tepki verdiklerini inceleyen çalışmalar (Çanakçı, Öztürk ve Şaşmazlar, 2022; Emiroğlu ve Koçyiğit, 2022) ve afetlerde yetkili kurumların iletişim stratejilerini inceleyen kriz yönetimi çalışmalarıdır (Bilgili ve Sanatçı-Aktaş, 2022; Yazar, 2023). Bunlar dışında, bu çalışmanın perspektifine yaklaşan iki çalışma bulunmaktadır. Fakat Umunç (2022)'un araştırması her ne kadar liderler düzeyindeki demeçleri incelese de yine kriz iletişimine odaklanmakta; Yücel, Kılıçaslan ve Arman-Zengi (2023) ise yine siyasal liderlerin ifadelerini analiz etseler de ekonomik krizleri esas almaktadırlar.

Bu çalışmanın ise amacı; Türk siyasetinde siyasal liderlerin ifadelerinde afetlerin nasıl çerçevlendiğini tarihsel bağlam içerisinde incelemektir. Yukarıda anılan çalışmaların çoğu tek bir afeti ya da kısıtlı bir zaman dilimindeki sıralı afetleri mercek altına almaktadır. Halbuki Quarantelli (2005, s. 371)'nin afet araştırmacılarına yön gösterdiği kitap bölümünde kullandığı alt başlıklardan biri “tarihçilerden öğrenmek”tir. Bu bağlamda, çalışmada, bir makale metninin kapsamının elverdiği ölçüde Türk siyasal hayatında afetlerin nasıl anlaşıldığı analiz edilmeye çalışılmıştır. Nitekim, çalışmanın ana sorusunun ikinci nedeni de hem Türk siyasetinin hem de Türk siyasetinde afetlerin ele alınma biçiminin nasıl benzerlik ve/veya farklılıklar taşıdığına incelenmek istenmesidir. Son olarak, kamuoyunda “afet” denilince ilk akla gelen deprem dışındaki çevresel afetlere dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Bu amaçla, çalışmanın ilk başlığında siyaset biliminin afetleri nasıl konu edinebileceği ve siyaseti afetler karşısında sorumlu kılan unsurların nasıl bir görünüm arz ettiği sosyal bilimlerde afet çalışmalarına referans verilerek aktarılacaktır. Çalışmanın metodolojisinin aktarıldığı başlıktan sonra, Türkiye’de yaşanan çevresel afetlerde siyasetin bu afetleri nasıl tanımladıklarını içeren sözlü davranışlar bulgulardan hareketle analiz edilecektir. Sonuç bölümünde Türk siyasetinde çevresel afet tanımlamalarının hangi örüntüleri meydana getirdiği tartışılacaktır.

1. Siyaset ve Bir Siyasal Mesele Olarak Afetler

Afetlerin, siyaset biliminin de çalışma konularından biri olduğunu öne süren ilk araştırmacılardan biri olan Olson (2000, s. 270); afetler bağlamında siyaset kurumunun görevinin can ve mal güvenliğini sağlamak olduğu kadar, aynı zamanda bu süreci yönetmek olduğunu da belirtir. Diğer bir deyişle, aktörlerin siyasal meşruiyetlerinin sınırlarını zorlayabilme kapasitesine sahip olan afetler, ancak bu kapasite, siyaset -en azından iktidar-tarafından yönetilebildiği müddetçe siyasal bir rejim değişikliğine kapalı hale gelebilir. Tabii ki, tersi bir okumayla, yaşanan bir afet sonrasında muhalefetin söylem üretebilme gücünün de iktidarın meşruiyet zeminini kaybetmesine giden yolu açabileceği söylenebilir. Dolayısıyla afetler, toplumsal sözleşmenin minimal boyutunu olduğu gibi postmodern toplumun da sınırlarını zorlayan bir yapıya sahiptir.

Tam da bu bağlamda siyaset; afetler sonrasında potansiyel başka can kayıplarının önüne geçmek ve hem gerçekleşmiş zararları tazmin etmek hem de olası zararlara önlem almak dışında, bilhassa da olay, medyanın itkisiyle bir siyasi kazanç-kayıp boyutuna ulaşmışsa (McLean ve Ewart, 2020, s. 33), afet iletişimi oluşturma siyasalarını da hayata geçirmek durumunda kalır. Burada ve çalışma boyunca siyasetten kastedilen daha ziyade yerel değil, ulusal düzeyde siyasal aktörlerdir. Zira; her ne kadar afet öncesi ve sonrasında yerel siyaset potansiyel ilk sorumlu (Arceneaux ve Stein, 2016) ve ilk “savunma hattı” (McLean ve Ewart, 2020, s. 30) olarak kabul edilse de afet iletişimi daha çok siyasal parti liderleri, bakanlar ve yürütme erkinin sorumlu başına kalan bir alandır.

Bu iletişim; “düzenlenmiş” afet bölgelerinin planlı ziyaretini, bu ziyaret için kaynak tüketimini ve kamuoyu odağını değiştirmeyi dahi kapsayan (Ewart, McLean ve Ames, 2016, s. 10) önemli bir araç halindedir. Zira bu iletişimin ve genel anlamda da bir söylem inşasının noksanlığında bireyler, olayın sorumluluğunu daha kolaylıkla uygulanan siyasalara ve bu siyasaları üreten siyasetçilere yöneltebilirler (Lahsen, Couto ve Lorenzoni, 2020, s. 229). Bu bağlamda siyaset için, afetler öyle bir söylemle inşa edilmiş olmalıdır ki afetin meydana getirdiği olumsuz sonuçlar, söylemi üretme gücüne sahip olan iktidarın meşruiyetini sarsmasın. Örneğin; yangın, ekstrem hava koşulları gibi iklim ve çevre kaynaklı afetlerin “iklim değişikliği” olarak çerçevelenmesi tam da bu izleği gösterir (Lahsen ve Ribot, 2020). Bir başka anlatımla ve bu çalışmada da özellikle iktidar kanadının afet tanımlamalarında görüleceği gibi, afetin nedeni yerel ya da ulusal düzeyde kontrol edilemeyecek bir faktöre veyahut insanüstü bir güce atfedilebilir. Halbuki, giriş bölümünde de bahsedildiği üzere, afetler nitekim “insanı

etkilediği” müddetçe afet olarak adlandırılırlar (Perry, 2007, s. 10-11) ve tam da bu nedenle siyasal meselelerdir.

Bu açıdan, siyasetin bir konusu olarak afetler, siyasetin hem etkilediği hem de etkilendiği (Guggenheim, 2014, s. 6) olaylardır ve dolayısıyla siyaset, gerek yukarıdaki örnekte olduğu gibi uzun erimde sıklaşan gerekse de Covid-19 pandemisi gibi ani gerçekleşen afetlere yönelik bir söylem zemini (Alnizar ve Manshur, 2022) üretmek durumundadır. Bu çalışmada yer alan ve aşağıda verileri ve bu verilerden elde edilen bulguları aktarılacak olan afetler de çevre ve iklim kaynaklı afetlerdir, lakin Türk siyasetinin bu afetleri nasıl tanımladığı o andaki açıklamalarla analiz edilecektir. Şimdi bu noktada, biçimsel olarak bu analizin nasıl yürütüldüğüne ilişkin aktarımların yer aldığı metodoloji bölümüne geçilebilir.

2. Veri ve Metot

Bu çalışma; nitel metodu takip etmiş ve bir vaka çalışması olarak tasarlanmıştır. Türkiye’de yaşanan çevresel afetlerde iktidarın ve muhalefetin karşılıklı olarak afetleri nasıl tanımladıklarına ilişkin söylemsel boyutlar analiz edilmiştir. Nitekim vaka çalışmaları, görece az sayıdaki olayın daha derinlikli incelendiği araştırmalardır (Neuman, 2014, s. 42). Çalışmada incelenen olayların seçilmesinde beş kriter göz önünde bulundurulmuştur. Bunlar; olayların depremler dışındaki iklimsel, hidrolojik ve meteorolojik çevresel afetler olmaları, EM-DAT veri tabanı içinde yer almaları, afetlerin çok partili hayata dönüşü ile 14 Mayıs 2023 seçimleri tarihleri arasında bulunması, en az bir can kaybı yaşanacak kadar etki oluşturmaları ve siyasilerin olayla ilgili en az bir açıklama yapmalarındadır. Bu kriterler sonucunda toplam 29 afet ve 55 farklı gündeki açıklama analiz edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Çalışmada analiz edilen çevresel afetler

Afet Tarihi	Afet Niteliği	Ölü Sayısı	Açıklama Günü Sayısı
17.02.1948	Sel	132	5
04.06.1948	Sel	200	4
25.08.1956	Sel	138	1
28.12.1968	Sel	147	1
27.03.1980	Heyelan	40	1
05.03.1987	Ekstrem sıcaklık	30	1
13.06.1988	Sel	13	1
23.06.1988	Heyelan	64	2
18.06.1990	Sel	51	3
01.02.1992	Çığ	261	1
10.07.1995	Heyelan	74	2
04.11.1995	Sel	63	1
20.05.1998	Sel	10	1
10.08.1998	Sel	60	1
23.07.2002	Sel	34	1
22.01.2004	Fırtına	8	1
16.08.2004	Sel	2	1
01.11.2006	Sel	47	1
01.08.2008	Orman yangını	2	1

07.09.2009	Sel	40	4
04.07.2012	Sel	13	1
25.08.2015	Sel	9	2
04.02.2020	Heyelan	41	1
22.08.2020	Sel	16	2
21.07.2021	Sel	3	1
28.07.2021	Orman yangını	9	9
10.08.2021	Sel	70	2
14.03.2023	Sel	19	2
20.04.2023	Fırtına	1	1

Yürütülen nitel içerik analizinde (*qualitative content analysis*) kodlamalar, aşağıdan yukarıya (*inductive*) yapılmıştır. Metinde bulunan kodlar ve kategorilerin sadece frekansları ve ortalamalarıyla değil, ama aynı zamanda anlamlarıyla da ilgili analizlerin çoğunlukla deskriptif ve sistematik bir şekilde yapıldığı nitel içerik analizinde, teoriden değil, ancak araştırmanın içeriğinden yola çıkılarak verilerden kodların üretilmesi mümkündür (Drisko ve Maschi, 2016, s. 86-87). Bu çalışmada da araştırma sorusunun cevaplanabileceği şekilde verilerden kodlar üretilmiştir. Bir sonraki başlıkta daha çok tematik bir şekilde analiz edilecek bu kategorilerin kod frekansları bir tablo halinde verilebilir (Tablo 2).

Tablo 2. Çalışmada yer alan tema ve kategorilerin kod frekansları

Tema	f	Kategori	f	Alt-kategori	f
İktidar	67	Felaket	39	Salt felaket	16
				Büyük felaket	6
				Nitelemeli felaket	14
				Doğüstü felaket	3
		Afet	14	Salt afet	8
				Doğal afet	6
		Olay	5		
Doğüstülük	5				
Kategorize edilmeyen	4				
Muhalefet	50	Felaket	30	Salt felaket	16
				Büyük felaket	3
				Nitelemeli felaket	11
		Afet	11	Salt afet	7
				Büyük afet	1
				Doğal afet	3
		Facia	6		
Olay	2				
Kategorize edilmeyen	1				

Yapılan kodlamalarda iktidar ve muhalefet birer tema olarak üst başlıkta ele alınmıştır. Bunun nedeni Türkiye’de iktidar ve muhalefetin afetlere bakış açısında belli benzerlik ve farklılıkların bulunması ve buradan hareketle her iki konunun da bir tema teşkil ettiğinin düşünülmesidir. Bu temalar arasında 4 ortak, 2 ise farklı kategori bulunmaktadır. Ortak kategorilerden üçü, doğrudan afetin hangi kelime ya da kelime grubuyla ifade edildiğine göre oluşturulmuştur. Buna göre; *felaket*, *afet* ve *olay* doğrudan açıklama sahibi kişiler tarafından sarf edilmiş tanımlardır. *Felaket* ve *afet* kategorilerinin iktidar ve muhalefet için sırasıyla 4 ve 3 ile 2 ve 3 alt-kategorisi bulunmaktadır. *Nitelemeli felaket*, “felaket” ifadesi öncesinde afetin

türünün belirtildiği ifadeleri kapsar. *Doğüstü felaket* ise “felaketin” mübalağa edildiği ve doğüstü bir güce atfedildiği açıklamalarda görülür. *Salt felaket* sadece “felaket” tabirinin kullanıldığı durumlardan, *büyük felaket* yine aynı şekilde doğrudan “büyük felaket” ifadesinin görüldüğü açıklamalardan oluşmaktadır. Aynı durum *salt afet*, *büyük afet* ve *doğal afet* alt-kategorileri için de geçerlidir. Bu kategoriler altına alınmasının uygun olmadığı düşünülen birkaç ifade ise *kategorize edilmeyen* olarak değerlendirilmiştir.

İktidar ile muhalefetin yukarıda da değinildiği üzere birbirinden farklı birer afet tanımlaması kategorisi bulunmaktadır. İktidarın farklılaştığı tanımlar *doğüstülük* kategorisinde toplanmıştır. Bu kategori içerisinde, çoğunlukla “imtihan” ifadesiyle afetlerin anlaşıldığına yönelik açıklamalar bulunmaktadır. Muhalefete ait *facia* kategorisi ise doğrudan açıklamalarda “facia” kelimesinin kullanıldığı durumlara işaret etmektedir. Afetin türünün doğrudan tanımlandığı “sel, heyelan, çığ” gibi ifadeler ise taraflar arasında bir farklılaşma potansiyeli teşkil etmediğinden çalışmaya katkısının olmayacağı değerlendirilmiş ve bundan dolayı dikkate alınmamıştır. Şimdi, bir sonraki başlıkta hem Türkiye’de iktidar ve muhalefetin çevresel afetleri tanımlama noktasındaki benzer yönleri hem de kısıtlı da olsa ayrışmaları incelenebilir.

3. Türk Siyasetinde Çevresel Afet Tanımları

Bir toplumsal olayın ve durumun nasıl tanımlandığı ona ilişkin söylemleri ve üretimini belirler (van Dijk, 2009, s 5). Çalışmanın giriş kısmında belirtildiği gibi, eğer afetler de toplumsal olaylarsa, o halde afetlere ilişkin söylemler de bu söylemi üretenlerin tanımlamalarına bağımlı olacaktır. Diğer bir deyişle, Türkiye’de yaşanan çevresel afetler sonrasındaki söylemlerin üretimi, siyaset kurumunun bu olayları hangi çerçevede tanımladığına göre değişir. Zira, Türkiye’de siyaset, “parti siyasetidir” (Frey, 1965, s. 301) ve bu nedenle söylemlerin, dolayısıyla da eylemlerin sınırlarının² belirleyeni toplumdan ziyade siyasal elitler olmaktadır. Bu minvalde, bir afetin nasıl tanımlandığı, söylemlerle birlikte, aynı zamanda o söylemin mümkün kıldığı ve/veya engellediği siyasaları da şekillendirir. Bu nedenle, Türkiye’de çevresel afetlerin hangi ifadelerle tanımlandığının analizi önem arz etmektedir (Tablo 3).

² Bu noktada daha çok postyapısalcı bir perspektifte durulmaktadır. Kısaca, iktidar uygulayan ile uygulanan özne arasındaki fark, söylemleri belirleme kapasitesinden geçer ve iktidar, bilgiyi üretme ve yayma gücünü kurumlar aracılığıyla elinde tuttuğu müddetçe öznenin eylem ve etkilere karşı devamlı bir gönüllü itaatini, rızasını, meşruiyet zemininde devam ettirir (Bkz. Foucault, 2011; 2014). Türkiye’de de bu iktidarın, dar anlamda iktidarda yani hükümette ve devlette bulunduğu, çalışmadaki ilgili referanslardan hareketle öne sürülebilir.

Tablo 3. Türk siyasetinde iktidar ve muhalefetin çevresel afet tanımları

Kategori	Alt-kategori	Kod	
		<i>İktidar</i>	<i>Muhalefet</i>
Felaket	Salt felaket	bu tür felaket felaket (x15)	afet sonrası felaket bu tür felaket felaket (x14)
	Büyük felaket	büyük bir felaket (x2) çok büyük bir felaket büyük bir sel felaketi (x2) müthiş bir felaket	ağır bir sel felaketi büyük bir felaket felaket üstü bir felaket
	Nitelemeli felaket	hortum felaketi kış felaketi sel felaketi (x12)	doğal felaket sel felaketi (x10)
	Doğüstü felaket	Allah'ın felaketi enteresan felaketlerden bir tanesi izahı adeta mümkün olmayan bir felaket	
Afet	Salt afet	afet (x8)	afet (x7)
	Büyük afet		çok büyük bir afet
	Doğal afet	doğal bir afet (x6)	doğal afet (x3)
Facia			facia (x6)
Olay		bu tip/tür olay (x2) olay (x2) seylap hadisesi	bu tip doğa olayları doğa olayları
Doğüstülük		böyle bir imtihan Cenab-ı Allah'ın takdiri imtihan (x2) olağanüstü bir hal	
Kategorize edilmeyen		büyük rüzgar faaliyeti kabus su baskını taşkın	afet ilan edilen bir trajedi

Bu tablo, ilk olarak genel bir bakışla incelendiğinde dahi Türkiye’de iktidar ve muhalefetin çevresel afetleri ne kadar benzer algıladıkları görülebilir. İkinci olarak afetlerin “afetten” daha sık oranda “felaket” olarak anıldığı dikkat çekmektedir. Üçüncü olarak iktidarların bazen yaşanan afetleri insanüstü bir güce atfetmeye çalıştıkları, muhalefetin ise yine çok sık olmasa da iktidarlardan farklı olarak afetleri “facia” gibi duygusal bir referansla tanımlayabildikleri öne sürülebilir.

3.1. Felaket, Afet ve Olay: Çevresel Afetlerin Algılanma Benzerlikleri

Hem iktidar hem de muhalefetin afetleri nasıl tanımladıklarına bakıldığında her iki taraf için de belli benzerliklerin bulunduğunu görmek mümkündür. Tablo 3’te yer alan ifadelerin frekansları da benzer bir olguyu gösterir: Türkiye’de iktidar ve muhalefet, afetleri çoğunlukla benzer sıklıklar ve aynı ifadelerle tanımlamaktadır. Buna göre; çalışmada incelenen ve en az bir siyasi demece konu olan 29 farklı afet, iktidar ve muhalefete mensup isimler tarafından, sıfatları farklılaşmakla birlikte, sırasıyla “felaket” olarak 39 ve 30, “afet” olarak 14 ve 11, “olay” olarak ise 5 ve 2 kere adlandırılmıştır. Bu benzerlik, aynı zamanda büyük oranda da bir

sürekliliktir; yani Türkiye’de çevresel afetlerin geçmişten günümüze felaket, afet ya da olay olarak tanımlanmaya devam ettiği söylenebilir. Dolayısıyla farklılık iktidar ya da muhalefet olmak veya zaman değil, ama Türkiye’de çevresel afetlerin topyekûn tanımlanması gibi görünmektedir.

“Felaket”, Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından birinci anlamıyla “Büyük zarar, üzüntü ve sıkıntılara yol açan olay veya durum; yıkım, katastrof”; afet ise yine birinci olarak “çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2023a; 2023b). Anlaşılabileceği üzere, felaket, tanım itibariyle olayın “duygusal” boyutuna da vurgu yaparken; afet, daha “objektif” bir kriterle anlaşılabilir. Bununla birlikte, her iki tanım da bir “yıkıma” referans vermektedir. Ancak, Türkiye’de siyasetin afetleri tanımlama noktasında bu iki tanıma çoğunlukla birbirlerinin yerine kullandığını fakat bazı nüansların bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu eş anlamlı kullanımın iyi örneklerinden biri, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Batı ve Orta Karadeniz’de meydana gelen selden sonra yaptığı 14 Ağustos 2021 tarihli açıklamada bulunabilir (Cumhuriyet, 2021a, s. 4):

Amerikasını da böyle, Kanadasını da böyle, Almanyasını, Avrupa'nın birçok ülkesi böyle, “bu tür felaketlerle” şu anda boğuşuyorlar. Bir “felakettir” gidiyoruz ve temennimiz o ki bunlarla boğuşurken en az hasarla bu “felaketleri” atlatalım. Amerikasını, Rusyasını yangınların altından kalkamadılar hala. Ama biz 20 günü bulmadan “afetlerden” hamdolsun büyük oranda kurtulduk.

Bu açıklamasında Cumhurbaşkanı Erdoğan, hem felaket hem de afet ifadesini Türkiye’de yaşanan selleri tanımlamak için kullanmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi, afet tanımlamaları iktidar ve muhalefet için çoğunlukla benzerlik arz eder. Yine aynı afette Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkan Yardımcısı Seyit Torun’un aynı tarihli açıklamalarına yönelik gazete haberi de buna işaret etmektedir (Cumhuriyet, 2021b, s. 4):

CHP’li Torun, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın sadece halka IBAN vermekle kalmadığını, “felaket” anında fırsatçılık yaptığını kaydederek “...Yani Erdoğan, ‘afet’ yerinde bile partizanlık yapmanın derdine düşmüştür”... diye konuştu.

Torun da, Cumhurbaşkanı gibi aynı olayı hem felaket hem de afet şeklinde ifade etmektedir. Yine bahsedildiği üzere, Türkiye’de afetler sonrasındaki sözlü davranışlar büyük oranda benzerlik gösterdiği gibi süreklilik de arz etmektedir. 1948 yılının 5 Haziran’ında dönemin İçişleri Bakanı Hüsrev Göle’nin gerçekleşen sel hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yaptığı konuşmada afet ve felaketin eş anlamlı kullanımını yine görülür (Cumhuriyet, 1948a, s. 3):

Dün gece saat 20.35'te başlayan hızlı bir yağmur Amasya'da “büyük bir sel felaketinin” doğmasına sebep olmuştur. Amasya, baştan başa sular altında kalmıştır ve bu “afet”, bir buçuk saat devam etmiştir.

Türkiye’de çevresel afetlerin gerek afet gerekse de felaket olarak siyaset tarafından tanımlandığı yukarıdaki örneklerden hareketle söylenebilir. Diğer bir deyişle, Türkiye’de yaşanan bir çevresel afet, hem fiziksel hem de sosyal boyutuyla düşünülmektedir. Ancak bahsedilen sosyallik unsuru, çalışmanın giriş bölümünde bahsedildiğinin aksine, afetlerin esasında insan yaşamına etki ettiği için afet olarak anılmasıyla (Quarantelli, 2005, s. 342-345) değil, ama insanların yaşadıkları olumsuzlukların duygusal yıkıcılığına atıf verilerek ifade edilmektedir. Nitekim yine Göle’nin açıklamalarına konu olan afette dönemin Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek, Amasya Halkevi’nde vatandaşlara hitap ederken “Buraya ‘felaketinize’ yürekten iştirak eden bir vatandaşınız olarak geldim.” cümlesiyle (Cumhuriyet, 1948b, s. 3) olayın “üzüntüsünün” vatandaşlara ait olduğunu ama kendisinin de bunu paylaştığını ifade etmektedir. Dolayısıyla afet ve felaket arasında yukarıda bahsedilen nüans da budur. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinden sonra bölgede yaşanan sele ilişkin açıklamasında CHP İstanbul İl Başkanı Canan Kaftancıoğlu’nun “‘Afet’ sonrası ‘felaket’ devam ediyor.” (Cumhuriyet, 2023a, s. 14) cümlesi de bu minvalde anlaşılabilir. Afet, bir olay olarak ifade edilmişken; felaket, insanların yaşadıkları sorunlara ve duygulara işaret etmektedir.

İktidar ve muhalefetin ortaklaştıkları üçüncü tanım olan ve TDK (2023c) tarafından “ortaya çıkan, oluşan durum, ilgi çeken veya çekebilecek nitelikte olan her türlü iş; hadise, vaka” olarak tanımlanan “olay” ise Türk siyasetinin afetler bağlamında daha ziyade nötr bir duyguyla kullandığı bir kavramdır ve genellikle afetin kabullenildiği, daha sakin bir bağlamda “olayla” karşılaşılır. İktidarlara ait “Bu ‘olaydan’ alacağımız çok dersler var.” (Cumhuriyet, 1988a, s. 11), “Bu tip ‘olaylarda’ maalesef düzenli çalışmayı beceremiyoruz.” (Cumhuriyet, 1988b, s. 13) ve “...bundan böyle ‘bu tür olaylara’ izin vermemek için daha dikkatli çalışmaktan başka yapacak bir şey yok.” (Cumhuriyet, 1998, s. 3) gibi açıklamalar bu minvalde değerlendirilebilir. Muhalefete ait ifadelerde ise muhalefetin de kendi ortalamasından daha sakin olduğu “10 yıldır kente hizmet verdiklerini iddia edenler, ‘doğa olayları’ karşısında çaresiz kalıyor” (Cumhuriyet, 2004, s. 3) ve “Bakanlar, sel olduğu zaman bölgeye gidiyorlar ve o şekilde görüntü vererek selle mücadele, ‘bu tip doğa olaylarıyla’ mücadele ettiklerini düşünüyorlar.” (Cumhuriyet, 2021c, s. 3) ifadelerinde saptanabilir. İktidar ve muhalefetin ayrıştıkları ise iki tanım kategorisi bulunmaktadır.

3.2. İktidarın “İmtihanı” ile Muhalefetin “Faciası”

“İmtihan”, incelenen afet sonrası açıklamalarda iktidarlara özgü *doğüstülük* kategorisi içerisinde en sık tekrar edilen tanımdır ve ekseriyetle, yaşanan afetin olumsuz etkilerinin doğüstü bir güce atfedilerek meşrulaştırılması işlevini görür. Aynı zamanda ilgili afetin iktidarlar tarafından görece kabullenildiği az sayıda örnek de mevcuttur. İmtihan; TDK tarafından birinci olarak “sınav”, ikinci olarak ise “güç, direnme, dayanışma gerektiren, sonucunda deneyim kazandıran zor bir durum” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023d). İktidarlar tarafındaki açıklamalarda bu iki anlam da sezdirilmekle birlikte, afet tanımının sadece bu unsurlarla sınırlı olmadığı görülür. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Rize’de 2021 yılının Temmuz ayında gerçekleşen sele ilişkin “Felaket, bir ‘imtihandır’... Ona sabretmek de ayrı bir ‘imtihandı’.” açıklamaları (Cumhuriyet, 2021d, s. 3) “imtihanın” TDK’deki ikinci anlamının ağırlığını “sabretmek” bağlamında gösterirken; İçişleri Bakanı Süleyman Soylu’nun 24 Ağustos 2020 tarihli açıklamalarından TDK’deki “imtihan” tanımından sapmaları çıkarsamak mümkündür (Cumhuriyet, 2020, s. 3): “Ben böyle afet görmedim. Deprem de gördüm fakat bu başka bir şey. Allah kimseyi ‘böyle bir imtihanla’ sınamasın.”

Görüldüğü üzere Soylu, Giresun’da gerçekleşen seldeki zararları bir “sınav, sınama” olarak değerlendirmektedir. Bu sınavın ise insandan bağımsızlığı, sınamanın “Allah tarafından” yapıldığı anlamıyla açıklanmaktadır. Dolayısıyla “imtihan”, insanüstü bir gücün insanları afetler yoluyla sınaması şeklinde bir anlam kazanır ve bu, Türk medyasının da afetleri çerçevelediği bir dildir (Ergül, Gökalp ve Cangöz, 2010). Nitekim Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) İslam Ansiklopedisi’nde bulunan “imtihan” tanımı tam da bu anlamı karşılar (TDV, 2023): “Allah’ın insanları denemek için verdiği maddi ve manevi sıkıntı, dert, külfet”. İşte bu izlek, Türkiye’de siyasetin en temel ve en önde gelen motivasyonlarından biri olan iktidar olma ve/veya sürdürme çabasının yansımaları olarak okunabilir. Bir başka anlatımla, yaşanan çevresel afetler sonrasında iktidarlar, afeti insan kaynaklı bir olay olmaktan mümkün mertebe soyutlayarak afetin olumsuz sonuçlarını kendilerinden uzaklaştırmaya gayret etmektedirler. Yine bu olgunun da iyi örnekleri mevcuttur.

2021 yılının Ağustos ayında Batı Karadeniz’de meydana gelen sel sonrasında Bozkurt Belediye Başkanı Muammer Yanık, yaşanan afeti “Cenab-ı Allah’ın takdiri, müthiş bir felaket yaşıyoruz.” (Cumhuriyet, 2021e, s. 3) şeklinde niteler. Dönemin Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Altınsoy’un 14 Haziran 1988 tarihli açıklamasında ise sel afetinin ele alınış şekli çok daha dikkat çekicidir (Cumhuriyet, 1988c, s. 1): “‘Allah’ın felaketini’ ben mi davet ettim?”. Tam da bu afet tanımında, “imtihan” ve “Allah takdiri” tanımlarında olduğu gibi nötr

bir duygusallık yoktur, ama aksine afetin neredeyse “sorumluluğu” insanüstü bir güce yüklenerek afet, olumsuz bir duyguyla karşılanmaktadır. Bu altyapıdan hareketle de Türkiye’de afetler durumunda iktidarların *doğüstülük* veya *doğüstü felaket* kategorisi ve alt-kategorisine dahil ifadeleri görüldüğünde bunun arkasında afetin olumsuz etkilerinin siyasi maliyetinden kaçınma motivasyonunun olabileceği söylenebilir.

Türkiye’de afetlerin kaçınılmazlığı ve etkilerinin önlenemezliği vurgusu vasıtasıyla siyasi meşruiyetin korunması, afetin yalnızca “insanüstü” bir güce atfedilmesiyle eylemez; ama bunun yanında, “insandışı” faktörler de kişileştirilerek yine benzer bir sonuca varılmaya çalışılabilir. İstanbul’da Eylül 2009’da gerçekleşen selden sonra 10 Eylül’de yaptığı açıklamada afeti “izahı adeta mümkün olmayan bir felaket” olarak tanımlayan dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, sözlerine “Derenin intikamı ağır olur.” (Cumhuriyet, 2009, s. 7) şeklinde devam eder. Burada görülen olgu, bir coğrafi oluşuma “intikam” gibi insani bir özellik yüklenerek afetteki sorumluluğun paylaştırılması olarak okunabilir. Nitekim ilgili açıklamanın devamında kamulaştırmaya engel olan siyasiler ve buna gönüllü olmayan vatandaşlara da sorumluluk atfedilmektedir (Cumhuriyet, 2009a, s. 7). Böylece *doğüstülük* kategorisi, sınırlı da olsa insandışı faktörleri de kapsayan bir meşrulaştırma aracı olarak iktidarlar tarafından bir söylem aracı olarak kurulmaktadır.

Sorumluluk uzaklaştırma olarak kavramsallaştırılabilecek bu davranış kalıbı, haliyle, yalnızca iktidarlara özgü değildir; daha farklı bir söylemsel stratejiyle bu eylem muhalefet kanadında bulunan kişi ve gruplar tarafından da gerçekleştirilmektedir. Zira; iktidarlar iktidarı devam ettirme motivasyonuna sahipken, muhalefet de iktidar olma güdüsüyle hareket eder ve bunun yollarından biri de Türkiye’de yaşanan çevresel afetler bağlamında söylemsel stratejilere başvurarak iktidarın yetersizliği algılamalarını güçlendirmek, yoksa da oluşturmaktır. İşte tam da bu altyapıyla Türkiye’de muhalefetin afetleri “facia” olarak tanımlayabildiği söylenebilir.

Facia; TDK tarafından birincil anlamıyla “çok üzüntü veren, acıklı olay”, ikincil anlamıyla ise tiyatrodaki “trajedi” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023e). Sadece anlamından hareketle dahi “facianın” sadece duygusal bir boyutu ifade ettiği görülür. Üstelik bir derecelendirme yapılırsa, “facia” tanımının yukarıda da ifade edildiği gibi “felaketin” duygusal yönüne referans verdiği, fakat buna ek olarak daha yoğun bir olumsuz duyguyu temsil ettiği söylenebilir. Bu bakımdan “olay” tamamen nötr, “afet” “yıkıma” atıf vermesi nedeniyle oldukça sınırlı bir olumsuz, “felaket” “zarar” boyutunu ihmal etmemekle birlikte çoğunlukla olumsuz, “facia” ise tamamen duygusal ve yoğun bir olumsuz anlama sahiptir. Bu anlamıyla ise muhalefet için “facia”, iktidarın afet siyasalarının yetersizlik algılamalarını duygusal bir

olumsuzluğa çevirmek adına iyi bir söylem aracı haline gelmektedir. Bu yetersizlik algılamasının “*facia*” tanımıyla birleştiği bir örnek olarak dönemin Demokratik Sol Parti Genel Başkanı Necdet Karababa'nın “Yolun istikametinin yanlış seçilmesi, bu ‘*faciaya*’ neden olmuş” sözleri verilebilir (Cumhuriyet, 1988a, s. 11). Hatalı siyasalar argümanı ile “*facia*” tanımının birleştiği daha iyi bir örnek ise dönemin CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın 11 Eylül 2009 tarihli açıklamasıdır (Cumhuriyet, 2009b, s. 7):

Bu “*faciayı*” açıklamam mümkün değil... görünen o ki burada mühendislik hatası, kentleşme hatası, mimari hata kısacası burada belediyeçilik hatası var. Bunu bir kaza, afet olarak geçiştirmek mümkün değil. Bu göz göre göre belediyeçilik suçudur... Vatandaş yaptı ise sen de izin vermeseydin. Başka yer gösterseydin. Sen okulları 'kaçak imarlı' diye yıkacaksın, buralara çözüm bulmayacaksın. Demek ki buralarda yanlış yapılmış. Görmezlikten geldiniz, kendinizi aldattınız. 24 bin konutun her an bir “*faciaya*” açık olduğu belediye tarafından resmen biliniyor ve seyrediliyor... Burayı böyle kullanıracaksın, göz yumacaksın. Ondan sonra “*facia*” çıkınca 'Ne yapalım Allah'ın takdiri' diyeceksin. Böyle şey olur mu?..

Baykal'ın bu açıklamasından da anlaşılacağı üzere, *facia* kategorisine dahil muhalefet açıklamalarında iktidara yönelik eleştiriler mevcuttur ve bunların şiddet düzeyi de hayli yüksektir. İktidara hitaben “belediyeçilik suçu”, “görmezlikten gelmek” ve “kendini aldatmak” gibi nitelendirmelerle bir arada yer alan “afeti ‘*facia*’ olarak tanımlama” davranışı, böylece muhalefet için iktidarın meşruiyetini azaltabileceği bir araca dönüşür. Tabii ki, olayı “felaket” ya da doğrudan “afet” olarak tanımlamak da benzer bir motivasyonu içinde barındırır; lakin, “*facia*” olarak olayın tanımlanmasıyla bu aracın kullanımının şiddet derecesinin arttığı söylenebilir. Dönemin Halkların Demokratik Partisi Grup Başkanvekili Meral Danış Beştaş'ın 3 Ağustos 2021 tarihinde yaptığı ve geniş çaplı orman yangını sonrasında vatandaşın yaşadığı zorlukları dile getirdiği açıklaması tam da bu şiddet derecesini gösteren bir örnektir (Cumhuriyet, 2021f, s. 4):

Tek derdiniz TOKİ, inşaat, rant. Yangın, evlerin yıkılması, bu “*facia*” umurunuzda değil. Söyleyecek söz bulamıyorum. Yazıklar olsun bu kadar mı insanlıktan çıktınız?

Beştaş'ın bu kısa açıklamasında yine görüldüğü gibi, muhalefet *facia* kategorisiyle duygusal bir boyuta vurgu yaparak iktidarı meşruiyet zemininden uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Yukarıdaki açıklamada bu örüntü, “*facianın*” “evlerin yıkılmasıyla” yaşandığının ve iktidarın bu “*faciayı* umursamayarak insanlıktan çıktığı” algılamasının vurgulanmasıyla işlenmiştir ve iktidarın vatandaşların değil, ama kendisi ve çevresinin çıkarlarını gözettiği eleştirisi dile getirilmiştir.

4. Sonuç

6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremlerin hemen sabahında, bu çalışmadaki verilerin toplandığı Cumhuriyet gazetesinin kapaktaki manşeti “yüzyılın ‘felaketi’” idi (Cumhuriyet, 2023b, s. 1); yani, çalışmanın terminolojisiyle, yaşanan afetin meydana getirdiği fiziksel yıkım vurgulanmış ama aynı zamanda insanların tecrübe ettikleri duygusal çöküntüler de ifade edilmişti. Cumhuriyet gazetesindeki bu manşet, yalnızca Türk medyasına özgü değildi, ancak hem siyaset hem de Türk kamuoyu bu afeti “asrın ‘felaketi’” (TRTHaber, 2023) olarak niteleyecekti. Dolayısıyla, ister bu çalışmada analiz edildiği gibi çevresel ve iklim kaynaklı isterse de yukarıdaki örnekte olduğu şekilde jeolojik olsun, Türkiye’de yaşanan afetler en sık “felaket” olarak tanımlanmaktadır.

Felaket, Türkiye’de yaşanan çevresel afetlerde iktidar ve muhalefet fark etmeksizin en sık kullanılan afet tanımıdır ve siyaset ile afetler arasındaki ilişkilerin bahse konu olduğu literatürde değinildiği gibi afetlerin sadece basit birer fiziki olaydan öte, aynı zamanda sosyal de olaylar olduğuna atıf veren bir kategoridir. Fakat bu sosyallik boyutu, Türk siyasetinde, afetin sosyal yıkımlar getirmesinden dolayı afet olarak anılmasından (Perry, 2005, s. 313) ziyade, insani “trajedilere” yol açmasını kapsamaktadır ve bu bağlamda, siyaset için de bir meşrulaştırma aracına söylemsel olarak müsait hale gelmektedir. Bir başka anlatımla, “olaydan” “afete” ve “afetten” de “felakete” doğru gidildikçe, iktidar ve muhalefet için meşrulaştırma olanakları artmaktadır. İktidarın *felaket* kategorisine ait ifadeleri afetin kontrol edilemezliği ancak insani dramının telafi edilebileceğine yönelik bir izlek oluştururken, muhalefet için aynı kategori “olayın” iktidarın siyasaları nedeniyle bir “felaket” boyutuna ulaştığı algılamalarını gösterir. İktidar ve muhalefetin bu farklı düşünce biçimleri, iki farklı afet tanımıyla daha belirgin hale gelir.

Doğüstülük, Türkiye’de iktidar konumunda bulunan kişi ve grupların afeti tanımlamada kullandıkları bir söylemsel araç halindedir. Bu araç vasıtasıyla, afetin ve daha da önemlisi insan yaşamına olumsuz etkilerinin kaçınılmazlığı ifade edilir ve böylece siyasal meşruiyetin afetler bağlamında korunmasına gayret edilir. *Doğüstülük* kategorisi içinde bulunan “imtihan” tanımları tam da bu konuda iktidarların birtakım dinî referanslarla topluma karşı kendilerini açıklamalarına yardımcı olur.

Facia, Türkiye’de muhalefetin afet tanımları noktasında iktidardan ayrıştığı bir kategoriye ifade etmektedir. Türk siyasetinde iktidarlar nasıl ki çevresel afetlerin olumsuz sonuçlarının sorumluluğunu *doğüstülük* söylemiyle kendilerinden uzaklaştırıyorlarsa, muhalefet konumunda bulunanlar da afetleri “facia” olarak tanımlayarak buradaki sorumluluğu

iktidarlara “duygusal” bir yolla yüklemek çabasıdır. Başka bir anlatımla, muhalefet, yaşanan afetin “trajedisine” daha ağırlıklı bir vurgu yaparak etkili bir söylem üretme çabası içerisindedir.

Tüm bunlar, Türkiye’de siyasetin yüksek yoğunluklu bir iktidar-muhalefet mücadelesine sahne olması özelliğiyle anlaşılabilir. Çevresel afetlerin tanımlanma farklılıklarından da anlaşılacağı üzere hem iktidar hem de muhalefet, kendi meşruiyetlerini sürdürme konusunda bilinçli tanım tercihleri yapmaktadırlar. Bu çalışmada, bahsedilen tanımlar nitel bir metotla incelenmiştir. Sonraki çalışmalarda Türk siyasetinin bu özelliği, siyaset kurumunun afetler sonrasında nasıl davrandıkları konu edinilerek incelenebilir. İkinci olarak ise bu analizler, nicel metot tercih edilerek zenginleştirilebilir.

Kaynakça

- Alnizar, F. ve Manshur, F. M. (2022). The political language of disaster: Indonesian government communication for handling the Covid-19 pandemic. *Jurnal Ilmu Sosial dan Ilmu Politik*, 25(3), 240-254. <https://doi.org/10.22146/jsp.66443>
- Arceneaux, K. Ve Stein, R. M. (2016). Who is held responsible when disaster strikes? The attribution of responsibility for a natural disaster in an urban election. *Journal of Urban Affairs*, 28(1), 43-53. <https://doi.org/10.1111/j.0735-2166.2006.00258.x>
- Başkaya, M. (2015). 1929 Of-Sürmene sel felaketi ve bölgeye etkileri. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (18), 177-196.
- Bilgili, A. ve Sanatçı-Aktaş, G. (2022). Afet yönetimindeki paradoks: 2020 Ege Denizi depremi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 8(2), 408-420. <https://doi.org/10.21324/dacd.1007612>
- Boin, A. (2005). From crisis to disaster: Towards an integrative perspective. R. W. Perry ve E. L. Quarantelli (Ed.). *What is a disaster? New answers to old questions* (s. 153-172) içinde. XLibris Corporation.
- Çanakçı, M., Öztürk, S. ve Şaşmazlar, C. (2022). Afet ve kriz yönetiminde sosyal medyanın kullanımı üzerine bir araştırma: Twitter örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(3), 882-897. <https://doi.org/10.37989/gumussagbil.1136584>
- Demir, S. T. (2023). Afet medyası ve medya afeti: 6 Şubat Kahramanmaraş depreminin anımsattıkları. *TRT Akademi*, 8(18), 709-716. <https://doi.org/10.37679/trta.1306893>
- Dombrowsky, W. R. (2005). Not every move is a step forward: A critique of David Alexander, Susan L. Cutter, Rohit Jigyasu and Neil Britton. R. W. Perry ve E. L. Quarantelli (Ed.). *What is a disaster? New answers to old questions* (s. 79-96) içinde. XLibris Corporation.
- Drisko, J. W. ve Maschi, T. (2016). *Content analysis*. Oxford University Press.
- Emiroğlu, A. ve Koçyiğit, N. (2022). 2014’ten günümüze risk yönetim politikaları ve 2021 temmuz ve ağustos ayı orman yangınlarının sosyal medyada yansımalarının risk yönetimi açısından değerlendirilmesi. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(1), 46-60. <https://doi.org/10.35341/afet.999400>

- Ergül, H., Gökalp, E. ve Cangöz, I. (2010). From the wrath of Allah to divine judgement: Natural disasters in the Islamist press in Turkey. *Journal of Multicultural Discourses*, 5(1), 1-20. <https://doi.org/10.1080/17447140903197233>
- Ewart, J., McLean, H. ve Ames, K. (2016). Political communication and disasters: A four-country analysis of how politicians should talk before, during and after disasters. *Discourse, Context & Media*, 11, 3-11. <http://dx.doi.org/10.1016/j.dcm.2015.12.004>
- Foucault, M. (2011). *Entelektüelin siyasi işlevi* (I. Ergüden, O. Akınhay ve F. Keskin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve iktidar* (I. Ergüden ve O. Akınhay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Frey, F. (1965). *The Turkish political elite*. The M.I.T. Press.
- Guggenheim, M. (2014). Introduction: disaster as politics – politics as disasters. *The Sociological Review*, 62(1), 1-16. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.12121>
- Işık, C. (2020). Türkiye’de anti nükleer hareket örneğinde risk söylemi. *Afet ve Risk Dergisi*, 3(2), 169-180. <https://doi.org/10.35341/afet.732489>
- Koç, H. (2013). Türk basınının doğal afetlere ilişkin bakış açısını belirlemeye yönelik bir inceleme. *Journal of World of Turks*, 5(2), 121-137. <https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=c29df032-5def-4aa4-99a6-2cc8a3fa9e12%40redis> adresinden 1 Temmuz 2023 tarihinde alınmıştır.
- Koç, S. (2006). 1923-2000 yılları arasında Türkiye’de yaşanan doğal afetlere ilişkin Türk basınında haber yapılanması ve afet söylemleri. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*, 8, 84-115. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1734435> adresinden 1 Temmuz 2023 tarihinde alınmıştır.
- Kolukırık, S., Arslan, D. A. ve Gökalp-Yılmaz, F. G. (2022). Orman yangınlarının toplumsal etkileri ve görünümü: Medya paylaşımlarında 2021 büyük Antalya-Manavgat yangını. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(2), 560-580. <https://doi.org/10.35341/afet.1086418>
- Kroll-Smith, S. ve Gunter, V. J. (1998). Legislators, interpreters, and disasters: The importance of how as well as what is a disaster. E. L. Quarantelli (Ed.). *What is a disaster? Perspectives on the question* (s. 160-176) içinde. Routledge.
- Kütükoğlu, E. (2021). Afet gazeteciliğinin gündem belirleme kuramı ve İzmir depremi haberlerine bakış. *MEDIAJ*, 4(2), 211-233. <https://doi.org/10.33464/mediaj.994871>
- Lahsen, M. ve Ribot, J. (2022). Politics of attributing extreme events and disasters to climate change. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 13(1), e750. <https://doi.org/10.1002/wcc.750>
- Lahsen, M., de Azevedo Couto, G. ve Lorenzoni, I. (2020). When climate change is not blamed: The politics of disaster attribution in international perspective. *Climate Change*, 158, 213-233. <https://doi.org/10.1007/s10584-019-02642-z>
- McLean, H. ve Ewart, J. (2020). *Political leadership in disaster and crisis communication and management: International perspectives and practices*. Palgrave MacMillan.
- Neuman, W. L. (2014). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*. Pearson Education Limited.
- Olson, R. S. (2000). Toward a politics of disaster: Losses, values, agendas, and blame. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 18(2), 265-287.

- Perry, R. W. (2005). Disasters, definitions and theory construction. R. W. Perry ve E. L. Quarantelli (Ed.). *What is a disaster? New answers to old questions* (s. 311-324) içinde. XLibris Corporation.
- Perry, R. W. (2007). What is a disaster?. H. Rodríguez, E. L. Quarantelli ve R. R. Dynes (Ed.), *Handbook of disaster research* (s. 1-15) içinde. Springer.
- Quarantelli, E. L. (2005). A social science research agenda for the disasters of the 21st century: Theoretical, methodological and empirical issues and their professional implementation. R. W. Perry ve E. L. Quarantelli (Ed.). *What is a disaster? New answers to old questions* (s. 325-396) içinde. XLibris Corporation.
- Sağlam, H. (2022). Afet haberlerinde “korku çekiciliği”nin kullanımı: Cumhuriyet, Hürriyet ve Sabah gazetelerindeki Covid-19 haberlerine yönelik bir inceleme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 49, 213-228. <https://doi.org/10.30794/pausbed.950339>
- Sunay, Y. ve Özer, Ö. (2021). Haber söylemi: 2018 yılında Türkiye’de yaşanmış 5 ve üzeri ölümlü karayolu trafik olayının gazete haberlerinde sunumu. *MEDIAJ*, 4(1), 145-170. <https://doi.org/10.33464/mediaj.846603>
- Şahinsoy, K. (2017). Kriz yönetimi açısından geleneksel ve sosyal medya. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 36, 1-19. <https://doi.org/10.17932/IAU.IAUD.13091352.2017.9/36.1-19>
- The Centre for Research on the Epidemiology of Disasters. (2023). Emergency events database (26.06.2023) [Veri tabanı]. <https://public.emdat.be/data> adresinden 26 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
- TRTHaber. (2023). Kahramanmaraş depremleri ‘Asrın Felaketi’ olarak literatüre girdi. <https://www.trthaber.com/haber/yasam/kahramanmaras-depremleri-asrin-felaketi-olarak-literature-girdi-786587.html> adresinden 17 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu. (2023a). Felaket. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 2 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu. (2023b). Afet. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 2 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu. (2023c). Olay. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 4 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu. (2023d). İmtihan. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 7 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu. (2023e). Facia. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 11 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2023). İmtihan. <https://islamansiklopedisi.org.tr/imtihan> adresinden 10 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Umunç, C. (2022). Doğal afetlerde siyasi liderlerin kriz iletişimi ve sosyal medya söylemi: Recep Tayyip Erdoğan ve Kemal Kılıçdaroğlu’nun Twitter paylaşımları. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 9, 24-51. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2421542> adresinden 2 Temmuz 2023 tarihinde alınmıştır.

- Usta, E. ve Yükseler, M. (2021). Afetlerde sosyal medya kullanımı ve etik ikilemler: İzmir Seferihisar depremi örneği. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(2), 249-269. <https://doi.org/10.35341/afet.981246>
- van Dijk, T. A. (2009). *Society and discourse: How social contexts influence text and talk*. Cambridge University Press.
- Yazar, F. (2023). 2021 yılında Akdeniz ve Ege Bölgesinde gerçekleşen orman yangınlarının afet kriz iletişimi yönetimi bağlamında incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 50, 252-272. <https://doi.org/10.52642/susbed.1225271>
- Yılmaz, S. (2018). Afet içerikli haberlerin afetlere karşı toplumsal kapasite geliştirmeye etkisi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 5(2), 257-271. <https://doi.org/10.21324/dacd.463237>
- Yücel, D., Kılıçaslan, E. ve Arman-Zengi, C. (2023). Siyasal iletişim bağlamında Türkiye’de ekonomik kriz süreçlerinde liderlerin kriz söylemleri. *SDE Akademi Dergisi*, 3(2), 217-238. <https://doi.org/10.58375/sde.1269124>
- Amasya şehri büyük bir sel felaketine uğradı. (1948a, 5 Haziran). *Cumhuriyet*, 3.
- Amasyada yağmur gene başladı, yeni zararlar var. (1948b, 8 Haziran). *Cumhuriyet*, 3.
- Çatak’ta acı bekleyiş. (1988a, 25 Haziran). *Cumhuriyet*, 11.
- Tufandan çıkmış gibi. (1988c, 14 Haziran). *Cumhuriyet*, 1.
- Bu rezilliği görün (2023a, 15 Mart). *Cumhuriyet*, 14.
- Bakan Kurt ihmali kabul etti. (1988b, 2 Temmuz). *Cumhuriyet*, 13.
- 21 yılda 83 can. (2021c, 24 Temmuz). *Cumhuriyet*, 3.
- Suçlu yine yurттаş. (2021d, 24 Temmuz). *Cumhuriyet*, 3.
- ‘Keşke bizim de evimiz yansaydı diyecekler’. (2021f, 3 Ağustos). *Cumhuriyet*, 4.
- Selde 50 kişi yaşamını yitirdi. (1998, 11 Ağustos). *Cumhuriyet*, 3.
- Yardımda partizanlık. (2021b, 14 Ağustos). *Cumhuriyet*, 4.
- Seçim çalışmasına gelmiş gibi. (2021a, 14 Ağustos). *Cumhuriyet*, 4.
- Felaket gelmeden önlem alın. (2021e, 16 Ağustos). *Cumhuriyet*, 3.
- Sel felaketi Meclis’e taşınıyor. (2004, 19 Ağustos). *Cumhuriyet*, 3.
- Aynı ‘imtihan’ sıfır ders. (2020, 24 Ağustos). *Cumhuriyet*, 3.
- Erdoğan İstanbul’a geldi. (2009a, 10 Eylül). *Cumhuriyet*, 7.,
- Bu belediyecilik suç. (2009b, 11 Eylül). *Cumhuriyet*, 7.

Extended Abstract

“Calamity”: Climatological and Environmental Disasters’ Definitions in Turkish Politics, 1948-2023

Melih Nadi Tutan*

Disasters are social, and hence, political events (Olson, 2000, p. 270). Political tasks during post-disaster situations not only prevent losses and save lives or compensate for damages but also maintain communication, especially if the disaster has the potential to negatively impact political legitimacy (McLean and Ewart, 2020, p. 33). Although local politics are the frontier line of disaster communication (Arceneaux and Stein, 2016; McLean and Ewart, 2020, p. 30), the major responsible actors are usually leaders, ministers, and presidents. Disaster communication is constructed to maintain political legitimacy (Ewart, McLean, and Ames, 2016, p. 10; Lahsen, Couto, and Lorenzoni, 2020, p. 229). This construction process can be long (Lahsen and Ribot, 2020) or short (Alnizar and Manshur, 2022). In this manner, disasters shape politics, and vice versa; politics affect disasters (Guggenheim, 2014, p. 6).

In addition to earthquakes, Türkiye has experienced various disasters ranging from floods, wildfires, and extreme temperatures to transportation accidents and industrial explosions (EM-DAT – CRED, 2023). The variety and quantity of disasters in Türkiye compel politics to be involved in these events. Disasters are social phenomena (Perry, 2005, p. 313) and concern human life (Boin, 2005, p. 159). Although disasters can be categorized to the extent of their intentions and planning (Dombrowsky, 2005, p. 87), there will still be events that cannot be put into any category. Hence, Quarantelli (2005, p. 342-345) suggests that an event should be defined as a disaster if it maintains the potential for changing the social system, yet there is still a missing part, which is the question of equivocality of definitions. Kroll-Smith and Gunther (1998, p. 165-169) argue that unity of definitions is unnecessary, since every individual experience disaster differently.

This study uses both objective and subjective dimensions of disaster definitions. In other words, I analyzed disasters that were destructive enough to attract the attention of politicians. This criterion for data selection was the existence of at least one political statement for a single disaster. I asked how climatological and environmental disasters were framed by Turkish politics and affected government-opposition relations. These are rather less-asked questions in research of Turkish politics. To date, disasters have been examined in the context of framing them in the media (Demir, 2023; Işık, 2020; H. Koç, 2013; S. Koç, 2006; Sağlam, 2022; Sunay

* Research Assistant, PhD, Niğde Ömer Halisdemir University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and International Relations, melihnaditutan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2801-3650

and Özer, 2021; Yılmaz, 2018; Kolukırik, Arslan and Gökalp-Yılmaz, 2022; Kütükoğlu, 2021; Şahinsoy, 2017; Usta and Yükseler, 2021), behavior and social media responses during post-disaster periods (Çanakçı, Öztürk and Şaşmazlar, 2022; Emiroğlu and Koçyiğit, 2022), crisis management and communication (Bilgili and Sanatçı-Aktaş, 2022; Umunç, 2022; Yazar, 2023; Yücel, Kılıçaslan and Arman-Zengi, 2023). Besides attempting to fill this gap in the literature, I also strive to find singularities and continuities in Turkish politics' disaster definitions and remark events apart from earthquakes.

With this purpose in mind, I conducted a case study (Neuman, 2014, p. 42) and employed qualitative data analysis to inductively code politicians' verbal expressions (Drisko and Maschi, 2016, p. 86-87). I analyzed 29 different climatological, hydrological, and meteorological fatal disasters that included the EM-DAT database between 1946 and 2023. There were 67 codes for the government and 50 for the opposition. Definitions of disasters in Turkish politics are categorized under 6 categories, named *calamity (felaket)*, *disaster (afet)*, *event (olay)*, *supernaturalness (doğaiüstülük)*, *tragedy (facia)*, and *uncategorized*.

“Turkish politics are party politics” (Frey, 1965, p. 301); hence, political leaders are among the most powerful actors who can shape the discursive space in which disaster definitions are constructed. In other words, the way an event or situation is defined determines related discourse and its construction (van Dijk, 2009, p. 5). Political leaders hold this power in Türkiye; therefore, disaster definitions by politics enable or obscure several options for disaster policies.

“Calamity” which refers to both a disaster's tangible and sentimental outcomes (Turkish Language Association [TDK], 2023a) is the most frequently used disaster definition in Turkish politics and it is expressed by both government and opposition constantly during multi-party politics in Türkiye. “Disaster” is the second most common definition and is sometimes used instead of “calamity”. However, we can still detect differences in expressions by the government and opposition. According to the opposition, while a “disaster” refers to an event, “calamity” refers to the inability of government policies. As for the government, “calamity” indicates an event's unavailability owing to its magnitude. The least common disaster definition by government and opposition is “event”, which has a neutral meaning sentimentally in the Turkish language (TDK 2023c). “Events” are thus used during less intense political struggles.

In addition to these commonalities, there are two other definitions, one each for government and opposition. “Test” is a definition that belongs *supernaturalness* category, and it is used for attributing causes and adverse outcomes of disaster to a divine power. In other words, the

government sometimes frames a disaster as a will of God to evade responsibility or comfort citizens. This attribution behavior is motivated by protecting political legitimacy or preventing the negative political implications of disasters. A similar motivation pattern can be observed for the opposition as well. The *tragedy* category is what the opposition uses to pave the way for blaming the government. Defining the disaster as a “tragedy” constructs the event in a fully sentimental way; therefore, the blaming government becomes a more efficient means of political gain, while rationality loses its ground. To conclude, Turkish politicians’ definitions of disasters are deliberative choices and aspects of intensive power struggles in Turkish politics.